ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Çankırı Belediyesi
Dr. Rıfkı Kamil Urga
Çankırı Araştırmaları Merkezi
AĞUSTOS - 2007

BİR ÇANKIRILI TARİHÇİ: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY VE TARİH EĞİTİMİNE KATKILARI

A Historian From Çankırı: Mustafa Çağatay Uluçay and His Contributions to History Education

Babür ATA *

ÖZET:
Bu makalenin amacı Çankırı'nın yetiştirmiş olduğu değerlerden biri olan Mustafa Çağatay Uluçay'ın ülkemizde tarih eğitimine katkılarını ele almaktır. Çalışma literatür araştırmasına dayalı olup, ilgili dokümanlar (ders kitapları, anılar, raporlar v.b.) incelendi. Uluçay'ın Gazi Eğitim Enstitüsü mezunu olması ve eğitim enstitülerinde öğretmenlik yapması tarihsel bilgi üretmesinin yanında ilköğretimde tarih eğitimi üzerine düşünmesine de yol açmıştır. 1947'de İngiltere'ye yaptığı inceleme gezisi, İngiltere'de okul tarihinin nasıl yapıldığını tanımasını sağlamıştır. Daha sonra yazdığı ders kitapları ile çağdaş ülkelerdeki uygulamaları somut olarak Türk tarihinin öğretimine uyarlamaya çalıştı. Uluçay, yazılarında tarihi çevre gezilerine ve öğrencilerin çetin tarih meseleleri ile karşılaştırılmasının önemini vurguladı. Çağatay Uluçay, Türkiye'de tarih eğitimi alanının öncülerinden biri olarak yerini almıştır.
ANAHTAR SÖZCÜKLER: *Mustafa Çağatay Uluçay, Tarih Eğitimi, Tarih Ders Kitapları, Tarihi Çevre İncelemeleri.*

A HISTORIAN FROM ÇANKIRI: MUSTAFA ÇAĞATAY ULUÇAY AND HIS CONTRIBUTIONS TO HISTORY EDUCATION

SUMMARY:
The aim of this research is to take into account the contributions of Mustafa Çağatay Uluçay, born in Çankırı to History Education in Turkey. For this, literature research was made, the related documents (textbook, memories, reports) were evaluated. The facts that he graduated from Gazi Institute of Education and worked as History Teacher in the Institute of Education resulted in that he thought hard on history education in the primary and secondary schools, while he was making historical researches in the archives. It is no doubt that his travel to England in 1947 was the turning point in his introduction to school history in England. Later on he tried to adopt the applications of modern western countries to the teaching of Turkish history. In his writings, he emphasized the importance of the field trip to historical environment and student's encountering with controversial historical problems in history classroom. He have taken his place as one of the pioneers in Turkish history education
KEY WORDS: *Mustafa Çağatay Uluçay, History Education, History Textbook, Field Trips to Historical Environment.*

"Yıllarca okuyan bir çocuk [tarihi] mahalle camisinin adını, yaptıranını, yapılış tarihini, niçin yapıldığını, çevresindeki tiyatronun kimlere ait olduğunu, ne zaman ve nasıl yapıldığını bilmezse tarih okuttuğumuzu, görerek ve işiterek tarihi çocuklarımızın ruh ve kafalarına işlediğimizi iddia edebilir miyiz?"
M. Ç. ULUÇAY

Çankırı'nın yetiştirmiş olduğu değerlerden biri de Çerkeş doğumlu tarihçi ve tarih eğitimcisi Mustafa Çağatay Uluçay'dır (1908-1970). Kendisine ilişkin yazılan pek çok yazıda M. Çağatay Uluçay'ın tarihçiliği ve eğitimciliği ele alınmıştır. Ele aldığı ve işlediği konular açısından da Uluçay, eserlerinde askeri ve diplomatik tarihçilik anlayışının ötesinde yerel tarih, sosyal tarih ve psiko-tarih yaklaşımlarını kullanmıştır. Uluçay, Osmanlı Haremi üzerine yazdığı kitaplarla konuyu bilimsel olarak ele alan ilk tarihçilerdendir. Uluçay'ın Hürrem Sultan-Kanuni mektup ve şiirlerini yayımlaması sultanların iç dünyasını anlamamıza yardımcı olmuştur.

Uluçay'ın eserleri ile tanışmam, 1987'de Osmanlı Paleografyası derslerinde hocam Murat Uluğtekin'in Sultan I. Abdülhamit'in, cariyesi Ruhşah'a yazdığı mektupları okuma alıştırmaları için kullanmasıyla oldu.

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler A.B.D. Öğretim Üyesi.
Gazi University, Social Studies Teachers, Education Programs

Onun Türkiye'de tarih eğitimine katkıları derinlemesine değerlendirilmemiştir. Bu makalenin amacı Çağatay Uluçay'ın tarih eğitimine katkılarını ortaya çıkarmaktır. Aşağıda Uluçay ile ilgili yapılan çalışmalara değinilecektir.

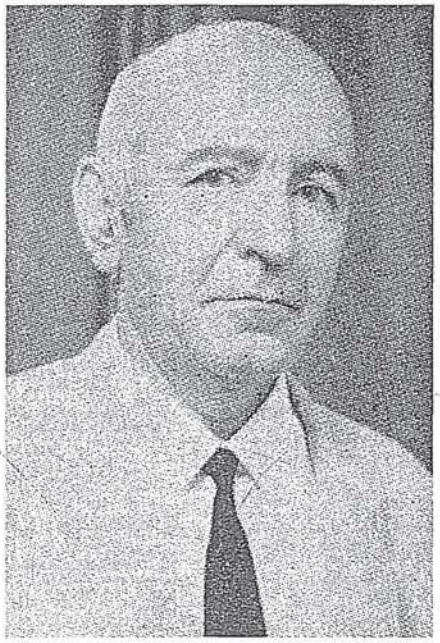

M. Çağatay Uluçay
(Doğ. 1910 — Ölm. 4. VII. 1970)

A. Mustafa Çağatay Uluçay İle İlgili Çalışmalara Bir Bakış

Uluçay'ın vefatından bir kaç ay sonra Mahmut H. Şakiroğlu 1970'te Belleten'de onunla ilgili bir yazı yazmıştır. Benzer bir yazıyı 1971'de Öğrencisi Kürşat Ekrem Uykucu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını Tarih Dergisi'nde yapmıştır. Uykucu, bu çalışmada Uluçay'ın eserlerinin toplu bir kaynakçasını oluşturmaya çalıştı[1]. Arkadaşları Bahri Oskay 14.08. 1970'te Milliyet gazetesinde ve Enver Kartekin de 12. 08. 1970'te Cumhuriyet gazetesinde kendisi ile ilgili birer yazı yazdılar. En önemli çalışma Bayram Eyüp Ertürk tarafından yapılan, Tarih ve Toplum dergisinde özetlenen yüksek lisans çalışmasıdır[2]. 1993'te Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Bayram Eyüp Ertürk, Prof. Dr. Salih Özbaran'ın danışmanlığında Mustafa Çağatay Uluçay, Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği konulu yüksek lisans tezini tamamlamıştır. Ertürk, Ulçay'ın büyük oğlu Toros ve eşi Rabia Hanım, öğrencileri Nadir Akbulut, Aydoğan Demir, M. Ertuğrul Dayıoğlu ile de röportajlar yapmıştır. Ertürk, bu makalede hocam Prof. Dr. Halil İnalcık'ın, Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın ve Franz Babinger'in mektuplarını da yayınlamıştır.

B. Mustafa Çağatay Uluçay'ın Hayatı

Uluçay, Çankırı ilinin Çerkeş ilçesinde 1908'de doğmakla birlikte nüfus kâğıdında doğum tarihi olarak 1910 yazdığı anlaşılmaktadır. Babası Arif Ağa, annesi Hatice Hanımdır. Ailesi bölgede Kadıkıranlar olarak tanınmaktadır. 1925-1929 yılları arasında İzmir Erkek Muallim Mektebi'nde okudu. Okulun müdür muavini Faik Tolunay tarafından kendisine "Çağatay" adı takılmıştır. Buradan Gazi Orta Muallim Mektebi ve Eğitim Enstitüsü'ne geçti. 92 numaralı Çağatay Uluçay, Enstitü'nün Tarih-Coğrafya Şubesi'nden 29. 2. 1933 tarihinde onüç öğrenci arasından altıncı olarak mezun olmuştur[3].

Gazi Terbiye Enstitüsü Tarih-Coğrafya şubesi mezunu olması ve İngiltere'yi de görmesi ilerleyen yıllarda tarih eğitiminin sorunlarına eğilmesinde ve somut çözüm önerileri getirmesinde hiç şüphesiz ki etkili olmuştur. Uluçay, pedagoji bilgisi ile tarihçilik mesleğini şahsında kaynaştırmış nadir mektepli tarihçilerden biri olmuştur. 1933'te Burdur Ortaokulu'na tarih-coğrafya öğretmeni olarak tayin edildi. 1935-1947 arasında Manisa Ortaokulu ve Manisa Lisesi'nde tarih öğretmeni olarak çalıştı. Burdur ve Manisa'da yayınlanan dergilerde yazılar yazdı. Halkevleri yönetmeliğine göre, tarih öğretmeni olarak, Manisa Halkevi'nin "Dil, Tarih ve Edebiyat" şubesinin başkanı ve Halkevi'nin çıkardığı Gediz dergisinin genel yayın direktörlüğünü yaptı. 1938'de Manisa Mahkemesi Şer'iyye Sicilleri üzerinde çalışmaya başladı.

Bu yıllarda Manisa Tarihi (1939) (İbrahim Gökçen ile birlikte), XV. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı(1942), Saruhanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (1940), XVII. Asırda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri gibi çalışmalar yaptı. Bir Çankırılı olarak Manisa üzerinde yaptığı araştırmalar onun ulusçuluk anlayışında geldiği düzeyi de işaret etmektedir. Hocam Prof. Dr. Halil İnalcık'a göre, Uluçay,

1 K. E. Uykucu, "Mustafa Çağatay Uluçay ve Eserleri", Tarih Dergisi, sayı:25, 1971, s. 210-212
2 B. E. Ertürk, "Cumhuriyet Devri Erken Dönem Türk Tarihçiliğinden Önemli Bir İsim: Mustafa Çağatay Uluçay" Tarih ve Toplum, Ekim 1993, cilt:20, sayı:118, s. 201-212.
3 N. Altunya, Gazi Eğitim Enstitüsü: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1926-1980). Ankara, G. Ü. İletişim Fakültesi Basımevi, 2007, s. 401

ele aldığı ve işlediği konularla belki de ilk defa Türkiye'de gerçek anlamda sosyal tarih yapan bir kişidir. Sosyal tarih araştırmalarında şer'iyye sicillerinin önemini göstererek, daha sonraki pek çok çalışmaya örnek oldu. İnalcık'a göre, sosyal konuların ele alınmasında Kadro dergisinin de etkisini unutmamak gerekir[4].

1947'de Uluçay, Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü'ne tarih öğretmeni olarak atandı. Aynı yılın içinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İngiltere'ye gönderildi. Burada Ünlü Osmanlı tarihçisi Paul Wittek ile çalıştı.

1949-1951 arasında, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki belge koleksiyonunu tasnif görevine atandı. Bu sırada rastladığı bazı belgeleri dergilerde yayınlamaya başladı. Haremden Mektuplar (1956) ve Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İç Yüzü (1959) adlı çalışması hareme ilişkin ilk bilimsel kaynak niteliğindedir.

4 Ağustos 1970'de vefatına kadar, İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü ve Yüksek Öğretmen Okulunda tarih öğretmeni olarak çalıştı. Darüşşafaka Lisesinde de öğretmenlik yaptı. Çapa Eğitim Enstitüsü'nde iken, Enver Kartekin ile birlikte Yüksek Mühendis Okulu Tarihi'ni (1958) yazdı. Birlikte eser verdiği kişilerin sayıca fazlalığı Uluçay'ın başkaları ile birlikte iş yapabilme kabiliyetini de göstermesi bakımından ayrıca önemlidir.

C. Mustafa Çağatay Uluçay'ın Tarih Eğitimine Katkıları

M. Çağatay Uluçay, 1947 yılında "bilgi ve görgüsünü arttırmak üzere" Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İngiltere'ye gönderilmiştir. Burada bir yandan kütüphanelerde araştırmalar yapmış ve Türk tarihi ile ilgili eserleri toplamış, diğer yandan aldığı izin ile yirmiye yakın Londra'daki okulu gezmiş, dersleri izlemiş, kitapları incelemiş ve gözlemlerde bulunmuştur. Uluçay, 1949'da yurda dönmüş, 1950'de İlköğretim dergisinde "Yabancı Memleketlerde Eğitim, Öğretim: İngiliz Okullarında Tarih Öğretimi" adlı bir makale yazmıştır. Bu makale Uluçay'ın tarih eğitim alanında yaşadığı düşünsel uyanışa bir kanıt niteliğindedir.

Bu makaleye göre Uluçay'ın saptamalarını şöyle özetleyebiliriz[5].

1. İngiliz milli eğitim sisteminde ilgili bakanlık genel çerçeveyi çizer, İngiliz öğretmenler kitap, program, plan, yöntem konusunda geniş anlamda yetki sahibidir.
2. Türkiye'deki tarih kitapları metin olarak yazılırken, İngiliz ilkokul kitapları hikâye tarzında yazılmıştır[6]. Bu hikâyelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için resim, harita ve grafikler kullanılmıştır. Bu kitaplar, çocuğun bilgi ve seviyesine uygun bir dille yazılmıştır. Bunlardan dolayı, bir öğrenci başkasının yardımını olmaksızın bu kitapları seve seve okuyabilir.
3. İngiliz tarih kitaplarının hareket noktası İngiliz tarihi olup, Roma ve Yunanlılara bizde olduğu gibi 80-100 sayfa ayrılmamıştır.
4. Bölge, şehir ve kasaba tarihleri araştırmaları için çocuklar için bol miktarda kaynak kitap bulmaktadır.
5. Eski çağların meşhur şahsiyetlerini ve önemli konularını anlatan çocuklar için yardımcı tarih kitapları hazırlanmıştır.
6. Tarih öğretiminde çocuğun aktif olmasına önem gösterilmektedir. Dün ile bugün, dünya ile İngiltere, İngiltere ve okulun bulunduğu bölge daima karşılaştırılır.
7. En önemli araçlardan biri haritadır. Öğretmen sınıfta tahtaya okuttuğu yerin kaba taslak haritasını da çizer.
8. Öğretmen, resim, grafik, para, şiir, türkü, yazı gibi maddi ve manevi araçlardan yararlanır. Öğretmen, bunlar üzerinde gözlem ve incelemeler yaptırır.
9. Okullarda projeksiyon makinesi, sinema makineleri ve radyolar vardır. Kültür, eğitim ve öğretim filmlerine geniş yer verilmektedir. Radyolarda BBC'nin tarihi piyesleri dinlenir.
10. Tarihi konularla ilgili gazeteler hazırlanmış ve tarihi olay ile ilgili önemli resim, mektup, yazılar bunlara haber niteliğinde konmuştur.
11. Her öğrencinin bir tarih resim defteri bulunmaktadır[7]. Öğrenci, bu deftere öğretmenin verdiği hazırlık sorularını da cevaplamaktadır.
12. Öğrencilere çevrelerinde olmayan şeylerin kil, tahta ve mukavvadan modelleri yaptırılır.

4 H. İnalcık, "Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları" XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, TTK Yay., 2002, ss.156-157

5 M. Ç. Uluçay, "İngiliz Okullarında Tarih Öğretimi" İlköğretim, Cilt 15, Mart, Sayı:291-292, 1950, ss. 3803-3805.

6 15-21. 02.1943 tarihleri arasında yapılan II. Maarif Şûrası'nda ilkokul tarih kitaplarının hikâye tarzında yazılması ile ilgili bir karar alınmıştır. Bkz. II. Maarif Şurası Tutanakları.

7 1910'da İngiltere'ye giden İsmail Hakkı Baltacıoğlu da Abbotsholme okulunda tarih dersinde öğrencilerin bir şato harabesini çizdiklerini gördüğünü belirtmiştir. Bkz. İ.H. Baltacıoğlu, Hayatım, İstanbul, Dünya yayıncılık, 1998, s. 128.

13. İşlenen konu, tarihi piyese uygun ise, piyes taslağı hazırlanır, sahne ve dekora ihtiyaç olmadan oynatılır. Dönemin kılık ve kıyafetleri, aletleri, kağıt ya da tahtadan yapılır. Olaylar aslına uygun olarak canlandırılır.
14. Tarihi olaylar, kuklalar vasıtasıyla da canlandırılır.
15. Tiyatro ve sinemalarda ders konusu ile ilgili bir gösteri varsa, öğrencilere önerilir.
16. Yazılı ödevler verilmektedir. Örneğin, öğrenciden Eski Taş (Paleolitik) çağında yaşayan bir insan gibi geçirdiği hayatı ve yaşadığı çevreyi anlattığı bir sentez yazısı yazarak, öğrendiklerini uygulamaları isteniyor.
17. Kütüphanelere, kiliselere, müzelere, eski anıtlara geziler düzenlenmektedir. Öğrenci, gözlemlerini gezi sırasında defterine yazar. Gezi, günler öncesinden dikkatli bir şekilde planlanır.
18. Çocuklar tarihin yöntemine uygun gözlem, inceleme, eleştiri, analiz, sentez ve karar verme becerilerine alıştırılır.

Yukarıdaki hususlara dikkat edildiğinde Uluçay'ın deneyimli bir öğretmen olarak İngiltere'deki eğitimi iyi gözlemlediği ortaya çıkmaktadır. İngiltere'de tarih eğitimi üzerine yapılan çalışmalar günümüzde de benzer uygulamaların yapıldığını göstermektedir. Belki de Uluçay gibi araştırmacılar, örnek alınması gereken iyi yönleri Türk okuyucuya yansıtmaya çalışıyorlardır. Diğer yandan, makalenin yazılmasının ardından Uluçay, tarih eğitim ile ilgili yaptığı yayınlarla Türkiye'de tarih eğitimine yeni bir soluk ve bakış açısı getirmeye çalıştı. Aşağıda bu konular detaylı olarak incelenecektir. Ancak şunu belirtmeden geçemeyeceğim, tarih sınıflarındaki geleneksel uygulamaların bütün yoğunluğu ile devam ettiği 2007 yılının bahar günlerini yaşadığımız şu günlerde, 1950'li Türkiye'sinde tarih eğitime çalınan yoğurdun tutmadığını görmek ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur.

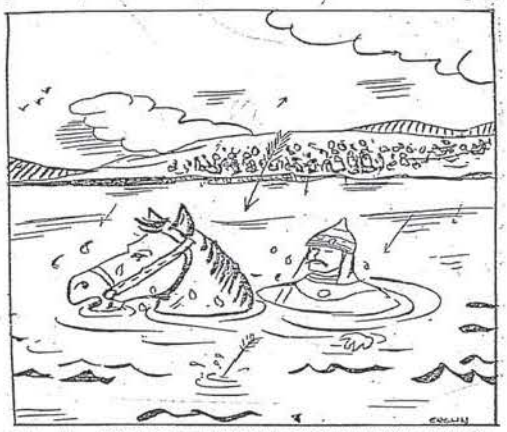

Resim. 39 — Kılıçarslan savaşı kaybedince atını Habur ırmağına sürdü. Düşmanları onu ok yağmuruna tuttular. Kılıçarslan zırhlarının ağırlığından yavaş yavaş suların gömülmeye başladı ve biraz sonra da Habur'un köpükleri arasında kayboldu.

C.1. M. Çağatay Uluçay'ın Tarih Ders Kitapları ve Yardımcı Kitaplarla İlgili Yaptığı Faaliyetleri

Uluçay, 1954 yılında yazdığı "Tarih kitaplarını nasıl seçmeliyiz?" adlı makalede elektriğin olmadığı ve aydınlanma aracı olarak çıra, idare lambası, kandil, lükslerin kullanıldığı köy ve kasabalarımızda okutulacak olan kitapların yazı boyutunun 10 puntodan fazla olması gerektiğini yazmaktadır. Sadece bu öneri, onun bakış açısının zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir[8]. Uluçay, bu makalede bugün Eğitim Fakültelerinde "Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi" dersinde tarih öğretmen adayına vermek istediğimiz önemli noktaları beş sayfada özlü olarak ele almaktadır.

Uluçay, tarih ders kitabı seçme kriterlerini beş başlık altında incelemektedir. Bunlar; yazarın durumu, kitabın genel görünüşü, düzen ve sunum, resimli araçlar, öğretim araçlarıdır.

Ders kitabı yazarı, tarih alanında otorite olmalı ve okullarda bu dersi okutmuş olmalıdır. Kitabı, görünüş itibarıyla çekici olmalı, resimleri anlaşılır ve metinle ilişkili olmalıdır.

Yazar, üniteyi bir plan çerçevesinde ve çocuğa uygun işlemelidir. Burada Uluçay,(1954:26) 1943'de II. Maarif Şûrası'nda psikolog Ziya Talat Çağıl'ın görüşlerine benzer ifadeler kullanmaktadır "Yazar, ifade ve cümlelerini çocuk diliyle yazmış ise onun kelime ve tekerlemelerini ne kadar kullanmış ise o kadar başarılı bir kitap sayılır". İlkokullarda yazar olayları hikâye tarzında aktarmalıdır. Yazar, konuları işlerken her milleti baskın özelliği açısından ele almalıdır. Yani Fenikeliler, konusu Fenikelilerin gemici ve tüccar olduğu mihverinden yazılmalıdır.

Ders kitaplarında kullanılan resimler gerçeğe uygun olmalıdır. Resimlerin nereden alındığı ve aslının

8 Ç. Uluçay, "İlk ve Ortaokullarda Tarih kitaplarını Nasıl Seçmeliyiz?" Tedrisat Mecmuası. Cilt.IV, sayı: 29, 1954, s. 25-29.

nerede olduğu yazılmalıdır. Resimlerin altında birkaç satır ile açıklayıcı bilgi olmalıdır. Ders kitabında resim kadar bol miktarda harita, grafik ve tarihi levhalar olmalıdır. Tarih eğitimde ve ders kitaplarında minyatürler kullanılmalıdır. Çünkü minyatürler, Türk tarihinin türlü yanlarını aydınlattıkları gibi kılık, kıyafet, eğlence, düğün, av, savaşlar, resmi kabuller hakkında esaslı bilgi vermektedirler[9]

Uluçay'a göre öğretmen, bu açılardan her ders kitabını incelemeli ve not vermelidir. En fazla puan alan kitabı da sınıfta ders kitabı olarak seçmelidir. Maalesef günümüzde bile bu yaklaşımı milli eğitim sistemimizde yerleştiremedik. Geçmişte yayınevlerinin öğretmenlere ödediği komisyonlar, öğretmenlerin sağlıklı karar vermelerini etkilediği için bu uygulamalara da son verilmişti.

Çağatay Uluçay, Himmet Akın ile birlikte yazdığı ilkokul IV. Sınıf Tarih ve Ortaokul Tarih (I-II-III) kitaplarında yukarıda sözünü edilen ve İngiltere'de gördüğü uygulamaları somut olarak Türk tarihine uyarlamaya çalıştı. Bu ilkokul ders kitabını, yazarlar bir tür bilgi verici metin yerine ilgi çekici hikâye tarzında yazmaya çalıştılar.

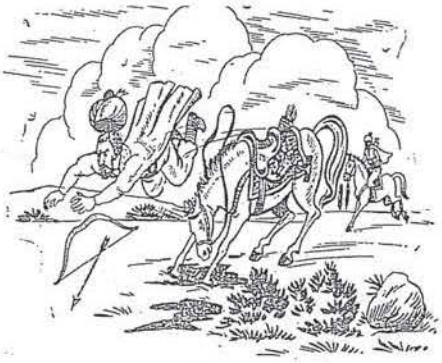

Resim: 60 — Rumeli'nin ilk Fatihi Süleyman Paşa avlanırken attan düştü ve öldü.

Bu iki yazarın hazırladığı Testli ve Atlaslı Ortaokul Tarih ders kitapları; fotoğrafları, resimleri, renkli haritaları, şemaları, grafikleri, tabloları, karikatürleri, illüstrasyonları, çoklu değerlendirme yaklaşımlarıyla (çoktan seçme, boşluk doldurma, eşleştirme v.b.) hem geçmişteki kitaplardan, hem de bugünkü geleneksel tarih kitaplarından çok farklıdır. İlkokul IV. sınıf Tarih kitabı 12.12. 1953'te Maarif Vekaleti tarafından kabul edilmiş olup, en ilginç kısımı "İş" başlığı altındaki sorulardır. Ders kitabı içinde bazı iş soruları aşağıdaki gibidir[10].

1. Bir miktar çamuru düzleyip bir tahta parçası ile kitabınızdaki çivi yazısından bir kısmını yazabilir misiniz? Eğer bunu sertleştirmek, uzun müddet muhafaza etmek isterseniz, ne yaparsınız?
2. Yine bir çamur veya mukavvadan kitabınızdaki Zigurat'a benzer bir şekil yapabilir misiniz? Çevrenizde Etilerden kalma eser olup olmadığını araştırınız?
4. Bulunduğunuz yerin fethi veya kuruluşu ile ilgili kulaktan kulağa gelen söylentiler var mı? Varsa bunları yazınız?
5. Bulunduğunuz yerde bu devre ait (cami, mescit, han, hamam, çeşme, köprü, kervansaray gibi) eserler varsa inceleyip, beğendiğiniz tarafları yazınız?

Resim: 98 — Türkiye'nin mimarı Atatürk, planını çiziyor.

Ortaokul 1., 2., 3. sınıflar için o zaman Talim ve Terbiye Kurulu üyesi olan Dr. Himmet Akın[11] ile birlikte yazdıkları ve 3.7.1956'da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilen ders kitaplarında konu sonunda boşluk doldurmalı, eşleştirmeli ve açık uçlu değerlendirme soruları sorulmuştur. Fakat en ilginç kısım "Çalışmalar" ya da "Çalıştırmalar" başlığı altındaki sorulardır. Ders kitabında yer verilen bazı çalışma soruları aşağıdaki gibidir[12].

1. Homer'in eserlerinden kütüphanenizde varsa, Troya harbine ait olan kısmı okuyunuz.
2. Bir Yunan tiyatrosu ile bugünkü tiyatroyu karşılaştırınız.
3. Bulunduğunuz yerde Romalılardan kalma eserler var mı? Varsa bunları görüp inceleyiniz.
4. Alparslan'ın Romen Diyojen'i esir almasından sonra aralarında ne gibi konuşmalar geçebileceğini tasarlamaya çalışınız.

9 Ç. Uluçay, Tarih Öğretimi: Çevre İncelemeleri. İstanbul, Öğretmen Cep Kitapları, 1958, s. 28.
10 H. Akın, ve M. Ç. Uluçay, Tarih Sınıf IV İstanbul, Remzi Kitapevi, 1953, s.11-12.
11 Dr. Himmet Akın 1963-1966 ve 1967-1976 yılları arasında Talim ve Terbiye Kurulu üyesi olarak çalışmıştır.
12 H. Akın ve M. Ç. Uluçay, (Testli ve Atlaslı) Tarih Ortaokul (I,II,III) İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, 1956, s.95.

5. Bulunduğunuz yerde Osmanlılar kuruluş devrine ait yapılar varsa, gidip görünüz. Kimin tarafından, ne zaman ve niçin yapıldığını inceleyiniz.
6. Osmanlılardan kalma para gördünüz mü? Şimdiki paralardan ne gibi farkları vardır? Eski paraların tarihi bakımdan ayrı bir değeri vardır. Pul koleksiyonu gibi para koleksiyonu yapan kimselerde bulunmaktadır. İçinizde meraklılar varsa, evinizde veya okulunuzda bir para koleksiyonu meydana getirmeye çalışınız.
7. Ailenizden, mahallenizden veya memleketinizden Trablus, Balkan, Birinci Dünya Savaşlarına gidenler var mı? Varsa hangi cephelerde, nerelerde ve nasıl savaştıklarını sorup öğreniniz ve sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.
8. Birinci Dünya Savaşı sonunda bulunduğunuz memleket yabancı işgaline uğramış mıdır? Eğer işgal görmüşse, halkın düşmanları temizlemek için nasıl ve kimler önderliğinde çalıştığını sorunuz. Eğer sağ olanlar varsa hatıralarını yazınız? Bunlar memleketimizde tarihi bakımdan birer belgedir.
9. Bu savaşlara dair bulunduğunuz yerde söylenen türkü, ağıt, şarkılar var mı? Varsa bunları öğrenmeye çalışınız.

Bu sorulardan anlaşılacağı üzere, Uluçay ve Akın'ın ders kitabı yazarları olarak, küçük öğrencileri tarih derslerinde nasıl aktif yapılacağı ve onlar için tarihin nasıl anlamlı kılınabileceği soruları üzerinde zihin yordukları anlaşılmaktadır. Daha da önemlisi, tarih derslerinden hareketle, öğrencilerde yaratıcılık gibi pek çok becerilerin gelişmesine çalışmaktadırlar.

Uluçay, yazdığı tarihi hikâyelerle okul ders kitaplarını zenginleştirmeye çalıştı. Hikâyelerle Tarih adlı bir seriden Yunanlılar, Romalılar, Türk Destanları, Alemdar Mustafa Paşa, Haçlı Seferleri gibi kişi ve önemli tarihi olayları yazdı. Ünlü Padişahlar, Meşhur Sultanlar, Kahramanlar Serisi adlı kitapları da çıkardı. İlkokul ve ortaokullar için Tarih Ansiklopedisi yazdı.

C.2. M. Çağatay Uluçay ve Tarihî Çevre İncelemeleri

Uluçay, 1953 ve 1954 arasında Tedrisat Mecmuasında Tarih Derslerinde Çevre İncelemeleri adlı sekiz dizilik bir makale çalışması yayınladı. Konu başlıkları; Tarih ve Türkiye'miz, Tarih Öğretiminde Kullanılan Başlıca Araçlar, Genel Tarihin Çevre Tarihine Tatbiki, Çevremizde Bulunan Başlıca Eserler olarak ifade edilmişti. 1958'de bu yazıları Çevre İncelemeleri-Tarih Öğretimi adı altında kısaltarak, kitapçık olarak yayınladı.

Uluçay'a göre, iyi bir tarih ders kitabının ünite sonlarındaki sorular öğrencilerin çevrelerini inceleyebilmelerini sağlamalıdır[13].

Uluçay'a göre, müze gibi yerlerin gezilmesi için bir hazırlık yapılmalıdır[14]. Müze kendi kendine ne bir tarih öğretmeninin ne de öğrencinin kültürünü geliştirmez. Bir müzeyi veya tarihsel yapıyı anlamak için ön bilgi gereklidir. Özellikle, müzelerden faydalanmak için tarih öğretmeninin müzede inceleteceği eserin üzerinde yeteri derecede bilgi sahibi olması gerekir.

Uluçay, öğrenciye verilecek çevre tarihi işlerini şöyle sıralamaktadır[15];

1. Çevreye ilişkin hikâye, anekdot, folklor, şarkılar, elbiseler, resimler, fotoğraflar ve haritaların toplanması.
2. Bu yörede yaşamış ünlü kimselerin biyografilerini toplama. Mezartaşlarındaki kitabeleri kopya etme.
3. Tarihi olayları tasvir eden resimlerin bulunması ve toplanması.
4. Tarihi eser ve kalıntıların ve binaların listesinin meydana getirilmesi.
5. Çevreye ilişkin nüfus, harita, grafik ve tabloların toplanması.
6. Çevrede olan tarihi olayların dramatize edilmesi için hazırlık yapma.

Türkiye'de tarih derslerinde çevre gezilerine ve müze gezilerine II. Meşrutiyet döneminde büyük önem verilmiş, İhsan Şerif Saru ve Muallim Cevdet gibi öğretmenler İstanbul içinde öğretmen adaylarını gezilere götürmüşlerdir. Çağatay Uluçay ise bu gezilerin plan ve program çerçevesinde tarih incelemesine dönüşmesini arzuladığı için gezi sürecine büyük önem vermiş ve yapılacak faaliyetleri listelemiştir.

13 Ç. Uluçay, İlk ve Ortaokullarda..., s. 29.
14 Ç. Uluçay,. Tarih Öğretimi... s. 8.
15 Ç. Uluçay. Tarih Öğretimi...s. 6-8.

C.3. M. Çağatay Uluçay ve Çetin Tarih Meseleleri

Uluçay'a göre bilimsel ve çetin tarih meseleleri de öğrencilerle birlikte ele alınarak eleştirel tartışma ile incelenebilir. Öncelikle, ders kitabı yazarı, ifadelerinde tartışmalı konularda peşin hükümler vermekten kaçınmalıdır. Uluçay'a göre, ünite sonunda araştırma ve tartışma için bazı problemlere yer verilmelidir. Bu problemler, yazılı ve sözlü ödev olarak öğrencilere verilmeli ve bir rapor yazmaları istenmelidir.

Örneğin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kuruluş tarihi tam tespit edilmemiş konulardandır. Fakat bu konularda yapılan çalışmalar vardır. Bu çalışmalar çocukların ellerine verilebilir. Bu işle ilgili olarak altı çocuk seçilebilir ve bir öğrenci de başkan atanabilir. Öğrenciler, kendilerine verilen tezi sırasıyla savunurlar. Arkadaşlarının sorduğu soruları cevaplarlar. Bilgileri yetmezse öğretmen tartışmaya katılır. Öğrenci, Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesinin hâlâ çözülemediğini kavrar. Gerçi öğrenciler kuruluş tarihini bulamazlar, ama bu tarihi meselenin zorluğunun nedenlerini anlarlar. Tarih bölümüne gidecek öğrenci için bu önemli bir kazançtır. Bu tartışma, tarihsever öğrencinin zihninden silinmeyecektir.

Sonuç ve Tartışma

Mustafa Çağatay Uluçay, eğitimci kişiliği ile arşivci-tarihçi kişiliğini şahsında toplamış eşsiz bir tarih öğretmenidir. Tarih yazma ve öğretmenlik faaliyetleri dışında ülkemizde tarih eğitiminin iyileştirilmesi için uğraştığı için tarih eğitimi alanının öncülerinden biri olarak Türk Eğitim Tarihi'ne ve Pedagoji Tarihi'ne geçmiştir.

Bu çalışmada bugünün bakış açısıyla Çağatay Uluçay'ın geçmişte tarih eğitimi alanında yaptıkları değerlendirilmeye çalışıldı. 1950'li yıllarda Uluçay ve Akın'ın yazdıkları ders kitapları bize çok çağdaş ve güncel gelmektedir. O halde sorulacak soruları şöyle ifade edebiliriz. Neden, Çağatay Uluçay'ın ve Dr. Himmet Akın tarih derslerinde öğrenciyi aktif kılacak yeni sistemleri tutmadı? Yazdıkları ders kitapları 10 yıl aşkın bir süre okutulmasına rağmen, Uluçay ve Akın'ın ektiği tohumlar neden yeşermedi? Tarih konularını, küçük öğrencilere sunuş tarzında neden çağdaş dünya ülkelerinin gerisinde kaldık?

Ders kitaplarının kabul edilmesinde asıl etkili kişinin Ankara Atatürk Lisesi Müdürü, Milli Eğitim Müfettişi, Talim ve Terbiye Kurulu Üyesi ve Başkan Yardımcılığı, İlköğretim Genel Müdürü olarak karşımıza çıkan Dr. Himmet Akın olduğu söylenebilir. Arıkan ve Ertürk'ün yaptığı röportaja göre, Dr. Himmet Akın'ın da Amerika'da bulunduğu yıllarda tarih eğitimi ile ilgilendiğini öğrenmekteyiz[16]

Uluçay ve Akın'ın yazdığı İlkokul IV. Sınıf tarih kitabı 1969'a kadar, ortaokul tarih kitapları da 1966'ya kadar okutulmuştur. Kitapların bu tarihlerde yürürlükten kaldırılmasının nedeni ilkokullarda tarih ve coğrafya'nın sosyal bilgiler adı altında toplulaştırılması olabilir. Fakat ortaokullarda sosyal bilgiler programına 1973-74 yılında geçildiğine dikkat çekmek isterim. Zaten 1971'de de Dr. Himmet Akın'ın emekli olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yeni sosyal bilgiler kitaplarında bu yenilikler sürdürülebilirdi. Kısaca, Uluçay ve Akın'ın bu yeni tarih ders kitapları tasarımları, geleneksel tarih ders kitaplarının yerini alamamıştır. Günümüzde 2005'te yürürlüğe giren yeni ilköğretim sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında 1950'lerde Uluçay ve Akın'ın tarih ders kitaplarında denediği aktif yöntemlerin işe koşulması "zararın neresinden dönülürse kârdır." sözünü hatırlatmaktadır. Uluçay'ın tarih eğitimine katkılarının gösterildiği bu çalışma ile Türkiye'de politikacıların, öğretmen ve öğretmen adaylarının, eğitim alanındaki geçmiş bilgi ve deneyimlerimizle karşılaştırılmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

16 Z. Arıkan ve B. E. Ertürk "Dr. Himmet Akın'la Söyleşi" Tarih ve Toplum, cilt:20, sayı:1145, 1993, s.40.

KAYNAKÇA

Akın, H.ve M. Ç. Uluçay, Tarih Sınıf IV İstanbul, Remzi Kitapevi, 1953., (Testli ve Atlaslı) Tarih Ortaokul (I,II,III) İstanbul, İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1956.

Altunya, N. Gazi Eğitim Enstitüsü: Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1926-1980). Ankara, G. Ü. İletişim Fakültesi Basımevi, 2007.

Arıkan, Z. ve B. E. Ertürk "Dr. Himmet Akın'la Söyleşi" Tarih ve Toplum, cilt:20, sayı:1145, 1993, ss. 38-41.

Ertürk, B. E., "Cumhuriyet Devri Erken Dönem Türk Tarihçiliğinden Önemli Bir İsim: Mustafa Çağatay Uluçay" Tarih ve Toplum, Ekim 1993, cilt:20, sayı:118, s. 201-212.

İnalcık, H. "Türkiye'de Osmanlı Araştırmaları" XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, TTK Yay., 2002.

Uluçay, M. Ç. "İngiliz Okullarında Tarih Öğretimi" İlköğretim, Cilt 15, Mart, Sayı:291-292, 1950, sf. 3803-3805.

"Tarih Derslerinde Çevre İncelemeleri" Tedrisat Mecmuası. Cilt.III, 1954. "İlk ve Ortaokullarda Tarih Kitaplarını Nasıl Seçmeliyiz?" Tedrisat Mecmuası. Cilt.IV, sayı: 29, 1954, s. 25-29.

Uluçay, M. Ç., Tarih Öğretimi: Çevre İncelemeleri. İstanbul, Öğretmen Cep Kitapları, 1958.

Uykucu, K. E. "Mustafa Çağatay Uluçay ve Eserleri", Tarih Dergisi, sayı:25, 1971, s. 201-212.

Resimlerin Alındığı Kaynaklar

Resim 1 Kaynak: K. Ekrem Uykucu, 1971, s. 200.

Resim 2 Kaynak: Akın ve Uluçay, Tarih Ortaokul II, s.95.

Resim 3 Kaynak: Akın ve Uluçay, Tarih Ortaokul II, s.133.

Resim 4 Kaynak: Akın ve Uluçay, Tarih Ortaokul III.